

Antalya İlinde Tarımsal Üretimde Risk Yönetimi Ve Tarım Sigortası Uygulamaları¹

H. Akçaöz B. Özkan H. Kızılay

Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 07070 Antalya

Bu çalışmada, Antalya ilinde çiftçilerin risk davranışlarına göre tarım sigortası ile ilgili tutumlarını incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada, Antalya ilinin Merkez, Manavgat ve Serik ilçelerine bağlı köylerde 143 çiftçi ile yapılan anketlerden elde edilen veriler kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, işletmelerin %77,6'sında düzenli olarak tarım sigortası yapılmadığı belirlenmiştir. İşletmelerde tarım sigortası yaptırmama nedenlerinin arasında; işletmelerin gelir yetersizliği, primlerin yüksekliği ve zarar ödemelerindeki düzensizlikler en önemli nedenler olarak ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Risk davranışı, Risk yönetimi, Tarım sigortası, Antalya

Risk Management in Agriculture and Agricultural Insurance Applications in Antalya Province

The aim of this study was to determine farmers' attitudes towards risk behaviours for agricultural insurance in Antalya province. Data used in the research were collected from 143 farm holdings located in the Centre, Manavgat and Serik districts of Antalya province by using questionnaire method. The research results showed that 77, 6% of farms did not have agricultural insurance regularly. In these farms, the most important reasons were insufficient income, high premium and irregular damage payments.

Keywords: Risk attitudes, Risk management, Agricultural insurance, Antalya

Giriş

Doğal şartlar altında yetiştirilen, don, sel, hastalık, kuraklık ve dolu gibi olayların etkisi altında bitkisel ve hayvansal tarım ürünlerinde, bazı yıllar büyük zararlar olmakta, birçok çiftçinin bu yüzden bir veya birkaç yıl bekleyerek yetiştirdiği bitki ve hayvanlarından beklediği ürünü alamadığı veya tamamen kaybettiği sık sık rastlanan olaylardır. Kontrol edilemeyen doğal afet ve hastalıklar sonucu çiftçinin geliri yıldan yıla dalgalanmalar göstermekte, yeterli geliri sağlayacak ürünü alamadığı yıllarda ise çiftçilerin zor duruma düşükleri görülmektedir.

Tarım, sektörler arasında doğal, ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik ve kişisel risklerden en çok etkilenen sektördür. Bu nedenle gelişmiş ülkeler yıllardır uyguladıkları tarımdaki korumacılık politikaları ve "Tarımda Risk Yönetim Programları" ile tarımsal üretimi tehdit eden doğal risklerin oluşturduğu verim kayıplarından sonra ekonomik risklerin oluşturduğu gelir kayıplarını da çiftçinin üzerinden alıp, sigorta sistemlerine transfer etmektedirler (Dinler ve ark., 2005).

¹ Bu araştırma TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

Tarımsal üretimin devamlılığı için, ürün fiyatlarının ve çiftçi gelirlerinin istikrarını sağlamak üzere risk yönetimi stratejilerinden biri olan tarım sigortası uygulaması gerekmektedir. Dünyada çeşitli ülkelerde uygulanan tarım sigortalarının kapsamı, uygulanış tekniği ve organizasyonlarının ülkelerin sosyal, ekonomik ve çalışma düzeylerine bağlı olarak planlandığı ve yürütüldüğü dikkati çekmektedir. Sigortanın kapsamına alınan tehlikelerin sayısı ve sigorta tekniği de, yetiştirilen ürünlerin doğal risklerden etkilenme derecesi, doğal risklerin meydana gelme sıklığı, hasarın miktarı, tarım sektörünün genel ekonomideki yeri ve önemi gibi faktörler gözönüne alınarak belirlenmektedir (Çetin, 2003). Tarım sigortası konusunda uluslararası alanda yapılmış oldukça fazla sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Meuwissen ve Huirne, 1998; Wang ve ark., 1998; Barnett ve Coble, 1999; Mahul, 1999; Black ve Dorfman, 2000; Harwood ve ark., 2000; Burgaz, 2000; Skees, 2000; Makki and Somwaru, 2001; Vedenov ve Miranda, 2001; Shaik ve Atwood, 2001; Boyer, 2002; Gómez, 2002; Slangen, 2002 olarak belirtilebilir.

Gelişmiş ülkelerde tarım sigortası uygulaması konusunda oldukça ilerleme kaydedilmesine karşın, henüz ülkemizde istenen düzeyde tarım sigortası uygulamaları söz konusu değildir (Anonim, 1996). Ülkemizde tarım sigortalarının gelişimini sınırlayan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler, sigortacılık sektöründen kaynaklanan sorunlar (öz kaynak yetersizliği, kapasite eksikliği, teknik yetersizlikler, personel

yetersizliği, tarımı etkileyen risklerin çok çeşitli ve büyük boyutlarda olması), teknik eleman yetersizliği, tarımsal yapıdan kaynaklanan sorunlar (tapu kayıtlarının olmaması, arazilerin küçük, parçalı ve dağınık olması, istatistik verilerin eksikliği), ekonomik nedenler, tarım sigortaları eğitimi ve araştırmalarındaki yetersizlikler, tarım politikalarından kaynaklanan sorunlar olarak ifade edilebilir (Tanrıvermiş, 1997).

Tarım sigortalarının yaygınlaşması, üreticilerin sigorta alternatifleri konusunda yeterince bilgi sahibi olmamaları ve karşı karşıya oldukları riskleri objektif olarak değerlendirememeleri gibi nedenlerle her zaman zor olmaktadır. Dolayısıyla bu alandaki yetersiz sigorta talebi, sigorta şirketlerinin tarım sigortalarına yatırım yapmalarını engellemekte, böylece bir kısır döngü oluşmaktadır (Meuwissen ve ark., 2003; Anonim, 2001).

Ülkemizde, yetersiz tasarruf ve yatırım olanaklarına sahip üreticiler, geleneksel yapının da etkisiyle sigorta olayına çekimser bakmaktadır (Ceylan, 1992). Nitekim, üreticilerin tarım sigortaları konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları ve sigortanın karşılaştıkları zararları gidereceği yönündeki güvensizliklerinin olduğu, çeşitli bölgelerde tarım sigortaları ile ilgili yapılan alan çalışmalarıyla belirlenmiştir (Akçaöz, 2001; Akdemir, 2001; Karahan, 2002).

Bu çalışmada, Antalya ilinde çiftçilerin risk davranış gruplarına göre sosyo-ekonomik özellikleri ile tarım sigortası konusundaki düşüncelerini belirlemek ve bölgede tarımsal üretimi etkileyen risk kaynaklarını saptamak amaçlanmıştır.

Materyal ve Yöntem

Çalışmanın materyalini birincil ve ikincil kaynaklardan derlenen veriler oluşturmuştur. Antalya ilini temsil etmesi açısından Merkez, Manavgat ve Serik ilçelerine bağlı köylerdeki tarım işletmelerinden anket yoluyla derlenen veriler çalışmanın birincil kaynağıdır. Araştırmanın ikincil kaynakları ise ulusal ve uluslararası alanda yapılmış benzer çalışmalar ve konuyla ilgili kurum ve kuruluşlardır.

Anket uygulaması Antalya ilinin Merkez, Manavgat ve Serik ilçelerine bağlı köylerde yapılmış ve 2003 yılı üretim dönemini kapsamıştır. Anket uygulaması yapılacak

köylerin belirlenmesi için öncelikle Antalya ilinde yapılmış alan çalışmaları ile çeşitli kurum ve kuruluşlardan elde edilen bilgiler kullanılmış ve yapılan alan çalışmaları ile örnekleme çerçevesi belirlenmiştir. Çalışmanın amacı ve koşulları göz önünde bulundurularak araştırmada Tabakalı Örnekleme Yöntemi uygulanarak örneklemin saptanmasında Neyman Formülü kullanılmıştır. Böylece anket uygulanacak köyler ve kaç çiftçi ile görüşülmesi gerektiği hesaplanmıştır. Yapılan örnekleme hesaplaması sonucunda anket

uygulanacak işletme sayısı 143 olarak belirlenmiştir (Yamane, 1967).

Anket uygulanan çiftçilerin risk davranışı bakımından (risk seven, risk sevmeyen ve riske tepkisiz) hangi grupta yer aldığı referans

Araştırma Bulguları

İncelenen İşletmelerde Sosyo Ekonomik Özellikler

Çiftçilerin risk tercihleri ve riske olan eğilimleri risk davranışını anlamada büyük önem taşımaktadır. Çiftçilerin risk davranışları risk seven, risk sevmeyen ve riske kayıtsız (tepkisiz veya nötr) olmak üzere üç grup altında incelenmektedir (Holloway, 1979).

Araştırmada anket uygulanan 143 işletmede çiftçilerin risk davranış grupları belirlenmiştir. Buna göre çiftçilerin %39,9'u risk seven, %53,1'i risk sevmeyen ve %7,0'si riske kayıtsız davranış grubunda yer almıştır. Çiftçilerin risk davranış gruplarına göre ortalama yaş ve deneyim süresi Çizelge 1'de verilmiştir. Riske kayıtsız grupta yer alan çiftçilerin ortalama yaşı 49,2 ve deneyim süresi 29,8 yıl olup diğer gruplardan yüksektir. İncelenen işletmelerde anket uygulanan çiftçilerin yaş ortalaması 44,7 ve ortalama deneyim süresi ise 24,5 yıldır. Araştırma kapsamındaki işletmelerde, ortalama aile genişliği 4,34 olup bu değer risk davranış gruplarına göre çok farklılık göstermediği görülmektedir.

İncelenen işletmelerde 143 çiftçinin %96,5'i erkek, %3,5'i ise kadındır. Riske kayıtsız grupta kadın işletmeci bulunmamaktadır. Anket uygulanan işletmelerde çiftçilerin %61,5'i ilkökul, %21,7'si lise, %9,8'i ortaokul, %4,9'u ise üniversite mezunudur. Çiftçilerin %1,4'ü sadece okur-yazar iken, %0,7'si ise okur-yazar değildir. Riske kayıtsız grupta yer alan çiftçilerin %70,0'i ilkökul mezunudur. Bu grupta ortaokul, lise ve üniversite mezunu bulunmamaktadır.

İncelenen İşletmelerde Tarım Sigortası Uygulamaları

Tarımsal üretimde doğal risklerin başında dolu, don, yangın, kuraklık, fırtına ve sel felaketi gelmektedir. Teknolojide meydana gelen gelişmelere karşın, bu risklerin yaratacağı zararları tamamen önlemek mümkün olmamaktadır. Başka bir deyişle, tarım sigortaları, tarımda koruyucu teknik önlemler

kumarı ve tercih ölçeği yardımıyla belirlenmiştir (Holloway, 1979; Ceyhan ve ark., 1997; Akçaöz, 2001). Çalışmada yapılan analizlerde SPSS 9.0 for Windows paket programı kullanılmıştır.

yeterli olmadığında, risk ve belirsizlikler nedeniyle oluşacak zararı karşılamaya yönelik bir güvenceyi oluşturmaktadır (Tesbi, 2000).

Gelişmiş ülkelerde doğa olaylarının felakete dönüşmemesi için yapılan tüm çalışmalar risk yönetim teknikleri çerçevesinde bilimsel olarak yürütülmektedir. Risk yönetiminde öncelikle, bitkisel üretimi tehdit eden don, sel, dolu, kuraklık, fırtına, yangın gibi doğal riskler için çiftçi alabileceği bütün teknik koruma önlemlerini alır. Dona karşı yağmurlama ve sisleme, dolu, fırtına, don zararına karşı siyah ağ uygulaması, dolu fırtınalarına karşı füze atışları, sebze ve meyve bahçelerinin virüs engelli ağ ve plastik örtülerle kaplanması, dona karşı rüzgâr pervaneleri bu koruma önlemlerinden bazılarıdır. Risk yönetiminde koruma önlemleri alırken aynı zamanda bu risklerin ekonomik zararlarını çiftçi üzerinden alıp, bazı kuruluşlara transfer etme işlemi de yapılır ki bu "ürün sigortası"dır (Dinler, 2001).

Tarım sektöründe üretici gelirlerindeki kararsızlıkların önemli bir bölümü fiyatlardaki dalgalanmalardan kaynaklanır. Çok sayıda ve dağınık olan üreticiler, piyasada oluşan fiyat karşısında hemen hemen hiçbir şey yapamamakta, dolayısıyla fiyatı kabullenmek durumundadır. Kısa dönemde fiyatı veri olarak kabul eden üreticiler, uzun dönemde üretim kararlarını fiyatların seyrini izleyerek vermektedir. Bu amaçla çalışmada, farklı risk davranış grubunda bulunan çiftçilerin fiyat değişimlerine gösterdikleri tepkilerin ne olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Anket uygulanan işletmelerde çiftçilere bitkisel ürünlerin fiyatlarında önemli değişimler olup olmadığı sorulmuştur (Çizelge 2). İşletmeler genel olarak incelendiğinde çiftçilerin %74,1'i ürün fiyatlarında önemli değişimler olduğunu ifade etmişlerdir. Ürün fiyatlarında önemli değişimler olduğunu belirten çiftçilerin oranı risk seven grupta %64,9, risk sevmeyen grupta %80,3 ve riske kayıtsız grupta %80,0'dir.

Çizelge 1. İncelenen İşletmelerin Sosyo Ekonomik Özellikleri
Table 1. Socio-Economic Characteristics of The Examined Farm Holdings

	Risk Davranış Grupları			Ortalama
	Risk seven	Risk sevmeyen	Riske kayıtsız	
Çiftçinin yaşı	44,9	43,9	49,2	44,7
Çiftçinin deneyimi (yıl)	25,0	23,5	29,8	24,5
İşletmecinin cinsiyeti (%)				
-Erkek	94,7	97,4	100,0	96,5
-Kadın	5,3	2,6	-	3,5
Çiftçinin eğitim düzeyi (%)				
-Okur yazar değil	-	-	10,0	0,7
-Okur yazar	-	-	20,0	1,4
- İlkokul mezunu	59,6	61,8	70,0	61,5
-Ortaokul mezunu	10,5	10,5	-	9,8
-Lise mezunu	26,3	21,1	-	21,7
-Yüksekokul ve üniversite mezunu	3,5	6,6	-	4,9
Ortalama aile genişliği	4,49	4,17	4,70	4,34
Ortalama işletme genişliği (da)	46,8	43,7	22,0	43,4
Parsel sayısı	4,1	3,6	3,3	3,8
Arazi mülkiyet durumu				
-mülk	77,0	68,9	92,9	73,2
-kiraya tutulan	20,4	26,6	4,4	23,2
- ortağa tutulan	2,6	1,5	-	1,9
-kiraya verilen	-	2,9	2,7	1,7
-ortağa verilen	-	0,1	-	0,1
Tarımsal gelir (YTL/yıl)	23 672	51 305	17 086	37 898
İşletme dışı gelir (YTL/yıl)	5 570	3 228	3 100	4 152

* 2003 yılı itibarıyla 1 USA \$ = 1,49 YTL (DPT, 2004)

Çizelge 2. Bitkisel Ürünlerin Fiyatlarında Değişim
Table 2. Change in Crop Prices

Risk grubu	Önemli değişimler olmakta	%	Önemli değişimler olmamakta	%	Toplam	%
Risk seven	37	64,9	20	35,1	57	100,0
Risk sevmeyen	61	80,3	15	19,7	76	100,0
Riske kayıtsız	8	80,0	2	20,0	10	100,0
Toplam	106	74,1	37	25,9	143	100,0

Çizelge 3'te, araştırma kapsamındaki işletmelerde son beş yılda fiyatları beklenenden düşük gerçekleşen ürünler verilmiştir. Fiyatların beklenenden düşük gerçekleştiği ürünler arasında domates %30,6 ile ilk sırayı alırken bunu %20,3'lük pay ile buğday izlemiştir. Risk davranış grupları itibarıyla de domates ve buğdayın fiyatlarının beklenenden düşük gerçekleştiği belirlenmiştir.

Son beş yılda fiyatları beklenenden yüksek gerçekleşen ürünler Çizelge 4'te verilmiştir. İşletmeler genel olarak incelendiğinde %45,3'lük pay ile biberin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Risk davranış grupları itibarıyla de biber ilk sırada yer alırken bu oran risk seven grupta %51,9, risk sevmeyen grupta %37,2 ve riske kayıtsız davranış grubunda ise %80,0'dir.

Çizelge 3. Son 5 Yılda Fiyatların Beklenenden Düşük Gerçekleştiği Ürünler
Table 3. Crop Prices Occurred Lower Than From Expectation In Last 5 Years

Ürünler	Risk seven	%	Risk sevmeyen	%	Riske kayıtsız	%	Toplam	%
Mısır	8	6,5	9	6,9	1	6,3	18	6,4
Susam	7	5,6	8	6,1	2	12,5	17	6,0
Pamuk	13	10,5	12	9,2	1	6,3	26	9,3
Domates	34	27,4	46	35,1	6	37,3	86	30,6
Biber	6	4,8	10	7,6	1	6,3	17	6,0
Buğday	24	19,4	19	14,5	4	25,0	57	20,3
Salatalık	3	2,4	3	2,3	-	-	6	2,1
Patlıcan	3	2,4	5	3,8	-	-	8	2,8
Fasulye	2	1,6	1	0,8	-	-	3	1,1
Karpuz	11	8,9	2	1,5	-	-	13	4,6
Kabak	1	0,8	1	0,8	-	-	2	0,7
Marul	-	-	1	0,8	-	-	1	0,4
Kavun	3	2,4	3	2,3	-	-	6	2,1
Soğan	-	-	1	0,8	-	-	1	0,4
Karnabahar	1	0,8	1	0,8	-	-	2	0,7
Kara lahana	1	0,8	1	0,8	-	-	2	0,7
Portakal	5	4,0	6	4,6	1	6,3	12	4,3
Bakla	-	-	1	0,8	-	-	1	0,4
Yer fıstığı	1	0,8	-	-	-	-	1	0,4
Nar	1	0,8	1	0,8	-	-	2	0,7
Toplam	124	100,0	131	100,0	16	100,0	281	100,0

*Bu soruda birden fazla cevap alınmıştır.

Çizelge 4. Son 5 Yılda Fiyatların Beklenenden Yüksek Gerçekleştiği Ürünler
Table 4. Crop Prices Occurred Higher Than From Expectation In The Last 5 Years

Ürünler	Risk seven	%	Risk sevmeyen	%	Riske kayıtsız	%	Toplam	%
Mısır	1	3,7	1	2,3	-	-	2	2,7
Pamuk	1	3,7	2	4,7	1	20	4	5,3
Domates	2	7,4	10	23,3	-	-	12	16,0
Biber	14	51,9	16	37,2	4	80	34	45,3
Salatalık	-	-	2	4,7	-	-	2	2,7
Patlıcan	4	14,8	5	11,6	-	-	9	12,0
Fasulye	-	-	3	7,0	-	-	3	4,0
Karpuz	-	-	1	2,3	-	-	1	1,3
Kabak	1	3,7	-	-	-	-	1	1,3
Soğan	2	7,4	3	7,0	-	-	5	6,7
Bezelye	1	3,7	-	-	-	-	1	1,3
Portakal	1	3,7	-	-	-	-	1	1,3
Toplam	27	100,0	43	100,0	5	100,0	75	100,0

*Bu soruda birden fazla cevap alınmıştır.

Yetiştirmiş oldukları ürünlerin fiyatlarındaki değişmeye göre çiftçilerin %58,0'i fiyata bağlı olarak üretim desenini belirlemektedir. Çiftçilerin %18,9'u fiyat değişimleri karşısında bir değişiklik yapmazken, ekim alanını daraltanların oranı %19,6 ve tarım dışı faaliyetlere yönelenlerin oranı %3,5'tir. Risk davranış gruplarında da

çiftçilerin büyük bölümünün fiyata bağlı olarak üretim desenine yön verdiği saptanmıştır (Çizelge 5). Akdemir ve ark (2001)'nin, Adana, Şanlıurfa ve Konya illerinde yapmış oldukları çalışmada, fiyatların düşük olması karşısında, çiftçilerin önemli bir bölümü üretim deseninde değişiklik yapmazken, fiyata bağlı olarak ekim planı yapanların oranı %24,7 ve tarım dışı alanlara yönelenlerin oranı %12,7'dir. Bu önlemler sırasıyla masrafları kıstmak, ekim alanını daraltmak, borçlanmak ve hayvancılığa yönelmektir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde pazarlama sorunu olan ürünler de belirlenmiştir (Çizelge 6). İşletmeler ortalaması olarak incelendiğinde en fazla pazarlama sorunu domateste (%42,6) ve buğdayda (%12,1) yaşanmaktadır. Risk seven davranış grubunda da domates (%39,5) ve buğday (%13,6) pazarlama sorunu olan ürünler iken risk sevmeyen davranış grubunda domates (%45,5) ve riske kayıtsız grupta ise pamuk (%40,0) pazarlama sorunu olan ürünler olarak belirlenmiştir.

Çizelge 5. Ürün Fiyatlarındaki Değişimden Dolayı Çiftçilerin Yaptıkları Değişiklikler
Table 5. Changes Performed By Farmers Due To The Crop Prices Changes

Faktörler	Risk seven	%	Risk sevmeyen	%	Riske kayıtsız	%	Toplam	%
Fiyata bağlı olarak üretim desenini belirliyor	31	54,4	44	57,9	8	80	83	58,0
Tarım dışı faaliyetlere yöneliyor	3	5,3	2	2,6	-	-	5	3,5
Ekim alanını daraltıyor	14	24,6	13	17,1	1	10	28	19,6
Değişiklik yapmıyor	9	15,8	17	22,4	1	10	27	18,9
Toplam	57	100,0	76	100,0	10	100,0	143	100,0

Çizelge 6. İncelenen İşletmelerde Pazarlama Sorunu Olan Ürünler
Table 6. Crops Having Marketing Problems In The Examined Farms

Ürünler	Risk seven	%	Risk sevmeyen	%	Riske kayıtsız	%	Toplam	%
Mısır	3	3,7	10	10,1	2	20	13	6,8
Susam	5	6,2	4	4,0	1	10	11	5,8
Pamuk	4	4,9	6	6,1	4	40	11	5,8
Domates	32	39,5	45	45,5	1	10	81	42,6
Biber	4	4,9	8	8,1	2	20	13	6,8
Buğday	11	13,6	10	10,1	-	-	23	12,1
Salatalık	1	1,2	-	-	-	-	1	0,5
Patlıcan	1	1,2	4	4,0	-	-	5	2,6
Fasulye	1	1,2	1	1,0	-	-	2	1,1
Karpuz	6	7,4	-	-	-	-	6	3,2
Kabak	1	1,2	-	-	-	-	1	0,5
Marul	2	2,5	1	1,0	-	-	3	1,6
Kavun	4	4,9	3	3,0	-	-	7	3,7
Soğan	1	1,2	-	-	-	-	1	0,5
Karnabahar	-	-	2	2,0	-	-	2	1,1
Kara lahana	1	1,2	1	1,0	-	-	2	1,1
Portakal	4	4,9	4	4,0	-	-	8	4,2
Toplam	81	100,0	99	100,0	10	100,0	190	100,0

* Bu soruda birden fazla cevap alınmıştır.

Hastalık ve zararlılar nedeniyle önemli zarara uğrama sıklığı Çizelge 7'de incelenmiştir. Anket uygulanan 143 işletmenin %65,7'sinde hastalık ve zararlı nedeniyle zarara uğrama durumu söz konusu iken bu oran, risk seven davranış grubunda yer alanlarda %70,2 , risk sevmeyen davranış grubunda %63,2 ve riske tepkisiz grupta ise %60,0'tır.

İşletmelerde son beş yılda 1 kez zarara uğrama sıklığı %43,6 olup bunu %26,6 ile 2 kez zarara uğrama ve %12,8 ile 3 kez zarara uğrama sıklığı izlemiştir (Çizelge7).

Tarımsal üretimi etkileyen önemli risk kaynaklarından biri de meydana gelen iklim olaylarıdır. Araştırmada, incelenen bölgede tarımsal üretimi etkileyen iklim olayları belirlenmiş ve elde edilen sonuçlar Çizelge 8'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde tarımsal

üretim üzerinde en etkili iklim olayının don (1,23) olayı olduğu ifade edilirken, bunu sırasıyla fırtına (1,33), dolu (1,52), aşırı yağış (1,56), rüzgar (2,42) ve yetersiz yağış (2,59) izlemiştir. Don olayı risk davranış gruplarında da en önemli iklim olayı olarak belirlenmiştir.

Anket uygulanan işletmelerin %22,4'ü düzenli olarak tarımsal amaçlı sigorta yaptırmırken, %77,6'sı düzenli olarak tarım sigortası yaptırmamaktadır. Tarım sigortası yaptıranların oranı riske kayıtsız grupta %50,0, risk sevmeyen grupta %26,3 ve risk seven grupta %12,3'tür (Çizelge 9). Aşağı Seyhan Ovasında yapılan bir çalışmada sigorta yaptıranların oranı %4,5 olup, bu oran risk sevmeyen grupta %4,8, risk seven grupta %4,4 ve riske kayıtsız grupta %4,0 olarak saptanmıştır (Akçaöz, 2001).

Çizelge 7. Son 5 Yılda Hastalık ve Zararlı Nedeniyle Zarara Uğrama Sıklığı
Table 7. Negative Profit Frequency In The Last 5 Years Due To Disease and Insects

Sıklık	Risk seven	%	Risk sevmeyen	%	Riske kayıtsız	%	Toplam	%
1 Kez	16	40,0	22	45,8	3	50,0	41	43,6
2 Kez	15	37,5	8	16,7	2	33,3	25	26,6
3 Kez	4	10,0	7	14,6	1	16,7	12	12,8
4 Kez	-	-	4	8,3	-	-	4	4,3
5 Kez	4	10,0	6	12,5	-	-	10	10,6
6 Kez	1	2,5	1	2,1	-	-	2	2,1
Toplam	40	100,0	48	100,0	6	100,0	94	100,0

Çizelge 8. Tarımsal Üretimi Etkileyen İklim Olayları
Table 8. Climate Conditions Affecting Agricultural Production

Risk grubu	Yetersiz yağış	Aşırı yağış	Dolu	Don	Rüzgar	Fırtına
Risk seven	2,32	1,60	1,50	1,40	2,21	1,40
Risk sevmeyen	2,80	1,54	1,50	1,22	2,62	1,30
Riske kayıtsız	2,50	1,50	1,50	1,00	2,10	1,10
Toplam	2,59	1,56	1,52	1,23	2,42	1,33

Ölçek; 1: Çok Önemli, 2: Önemli, 3: Kısmen Önemli, 4: Kısmen Önemsiz, 5: Hiç Önemli Değil

Çizelge 9. İncelenen İşletmelerde Düzenli Olarak Tarımsal Amaçlı Sigorta Yaptırma Durumu
Table 9. Having Regular Agricultural Insurance In The Examined Farms

Risk grubu	Sigorta yaptıran	%	Sigorta yaptırmayan	%	Toplam	%
Risk seven	7	12,3	50	87,7	57	100,0
Risk sevmeyen	20	26,3	56	73,7	76	100,0
Riske kayıtsız	5	50,0	5	50,0	10	100,0
Toplam	32	22,4	111	77,6	143	100,0

İncelenen işletmelerde son beş yılda uygulanan tarımsal amaçlı sigorta şekilleri Çizelge 10'da görülmektedir. Araştırma kapsamındaki işletmelerin 32'sinde tarım sigortası uygulanırken, bu sigorta uygulamalarının %84,4'ü ürün sigortası, %15,6'sı sera sigortası şeklindedir. Riske kayıtsız davranış grubundaki işletmelerde ise sadece ürün sigortası söz konusudur.

Görüşme yapılan 143 işletmenin 111'inde düzenli olarak tarım sigortası yaptırılmamaktadır. Çiftçilerin düzenli olarak tarım sigortası yaptırmama nedenleri Çizelge 11'de incelenmiştir. Tarım sigortası yaptırmama nedenleri arasında en önemlisi gelir yetersizliği ve düzensizliğidir. Bunu sigorta

bedelinin yüksek olması (1,83) ve zarar bedelinin alınmasında zorluklarla karşılaşılması (1,87) izlemiştir. Gelir yetersizliği ve düzensizliği risk davranış grupları itibariyle de sigorta yaptırmama nedenleri arasında en önemlisidir.

Görüşülen çiftçilerin %93,0'ü gelirinin yüksek olması durumunda sigorta yaptırabileceğini ifade etmiştir. Bu oran risk seven grupta bulunanlarda %89,5, risk sevmeyenlerde %94,7 ve riske kayıtsız grupta %100'dür (Çizelge 12). Gelirin yüksek olması durumunda sigorta yaptırmama oranı Adana ilinde %83,0, Şanlıurfa'da %66,0 ve Konya'da %80,3 bulunmuştur (Akdemir ve ark., 2001).

Çizelge 10. İncelenen İşletmelerde Son Beş Yılda Uygulanan Tarımsal Amaçlı Sigorta Şekilleri
Table 10. Agricultural Insurance Types In The Examined Farms In The Last 5 Years

Risk grubu	Ürün sigortası	%	Sera sigortası	%	Toplam	%
Risk seven	5	71,4	2	28,6	7	100,0
Risk sevmeyen	17	85,0	3	15,0	20	100,0
Riske kayıtsız	5	100,0	-	-	5	100,0
Toplam	27	84,4	5	15,6	32	100,0

Çizelge 11. İncelenen İşletmelerde Tarım Sigortası Yaptırmama Nedenleri

Table 11. The Reasons of Having Agricultural Insurance In The Examined Farms

Nedenler	Risk seven	Risk sevmeyen	Riske kayıtsız	Toplam
Sigorta primlerinin yüksek olması	1,84	1,82	1,80	1,83
Sigorta primlerinin gereksiz bir masraf olarak düşünülmesi	2,96	2,95	2,60	2,94
Sigorta alışkanlığının olmayışı	2,34	2,34	2,00	2,32
Gelir yetersizliği ve düzensizliği	1,64	1,66	1,00	1,62
Zarar bedelinin ödeneceğine inanılmaması	2,38	2,52	3,20	2,49
Zarar bedelinin ödenmesinde zorluklarla karşılaşılması	1,82	1,95	1,60	1,87
Tarım sigortası konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması	2,12	2,09	1,60	2,08

Ölçek; 1: Çok Önemli, 2: Önemli, 3: Kısmen Önemli, 4: Kısmen Önemsiz, 5: Hiç Önemli Değil

Çizelge 12. Gelirin Daha Yüksek Olması Koşuluyla Tarım Sigortası Yaptırma Durumu

Table 12. Having Agricultural Insurance With Respect To Higher Income Level

Risk grubu	Sigorta yaptırır	%	Sigorta yaptırmaz	%	Fikri yok	%	Toplam	%
Risk seven	51	89,5	5	8,8	1	1,8	57	100,0
Risk sevmeyen	72	94,7	2	2,6	2	2,6	76	100,0
Riske kayıtsız	10	100,0	-	-	-	-	10	100,0
Toplam	133	93,0	7	4,9	3	2,1	143	100,0

İncelenen işletmelerde sigorta primlerinin düşük olması halinde tarım sigortası yaptırma durumu Çizelge 13'te incelenmiştir. Sigorta primlerinin daha düşük olması halinde sigorta yaptıracağını belirten çiftçilerin oranı %79,7, fikrim yok diyenlerin oranı %9,8'dir. Risk davranış gruplarına göre değerlendirildiğinde sigorta primlerinin düşük olması koşuluyla sigorta yaptırabileceğini söyleyen çiftçilerin oranı risk seven grupta %73,7, risk sevmeyen grupta %84,2 ve riske kayıtsız grupta %80,0'dir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde makine ve bina sigortası yaptıran işletmelerin oranı %7,0 olup, riske kayıtsız grupta bu oran en yüksektir (%30,0)(Çizelge 14).

Görüşülen çiftçilerin %93,0'u gelirinin yüksek olması durumunda sigorta yaptırabileceğini ifade etmiştir. Bu oran risk seven grupta bulunanlarda %89,5, risk sevmeyenlerde %94,7 ve riske kayıtsız grupta %100,'dür (Çizelge 12). Gelirin yüksek olması durumunda sigorta yaptırma oranı Adana ilinde %83,0, Şanlıurfa'da %66,0 ve Konya'da %80,3 bulunmuştur (Akdemir ve ark., 2001).

İncelenen işletmelerde, yakın çevredeki hasardan sonra sigortacılarla görüşenlerin oranı risk seven davranış grubundaki işletmelerde %24,6, risk sevmeyen grupta %39,5, riske kayıtsız grupta %20,0 olup, işletmeler ortalaması olarak %32,2'dir (Çizelge 15).

Çizelge 13. Sigorta Primlerinin Daha Düşük Olması Halinde Tarım Sigortası Yaptırma Durumu
Table 13. Having Agricultural Insurance With Respect To Lower Insurance Premiums

Risk grubu	Sigorta yaptırır	%	Sigorta yaptırmaz	%	Fikri yok	%	Toplam	%
Risk seven	42	73,7	6	10,5	9	15,8	57	100,0
Risk sevmeyen	64	84,2	8	10,5	4	5,3	76	100,0
Riske kayıtsız	8	80,0	1	10,0	1	10,0	10	100,0
Toplam	114	79,7	15	10,5	14	9,8	143	100,0

Çizelge 14. İncelenen İşletmelerde Makine ve Bina Sigortası Yaptırma Durumu
Table 14. Having Insurance For Machinery and Building In The Examined Farms

Risk grubu	Sigorta yaptıran	%	Sigorta yaptırmayan	%	Toplam	%
Risk seven	4	7,0	53	93,0	57	100,0
Risk sevmeyen	3	3,9	73	96,1	76	100,0
Riske kayıtsız	3	30,0	7	70,0	10	100,0
Toplam	10	7,0	133	93,0	143	100,0

Çizelge 15. Yakın Çevredeki Hasardan Sonra Sigortacılarla Görüşme
Table 15. Applying To Insurance Agents After Occurring Damage In The Region

Risk grubu	Sigortacılarla görüşen	%	Sigortacılarla görüşmeyen	%	Toplam	%
Risk seven	14	24,6	43	75,4	57	100,0
Risk sevmeyen	30	39,5	46	60,5	76	100,0
Riske kayıtsız	2	20,0	8	80,0	10	100,0
Toplam	46	32,2	97	67,8	143	100,0

Sonuç

Bu çalışmada, çiftçilerin risk davranış gruplarına göre tarım sigortası ile ilgili tutumlarını belirlemek amaçlanmıştır.

Çalışmanın esas materyalini Antalya ilinin Merkez, Manavgat ve Serik ilçelerine bağlı köylerde yapılan anket uygulamasından elde

edilen veriler oluşturmuştur. Anket uygulaması kapsamında seçilen bölgede 2003 yılında 143 çiftçi ile görüşülmüştür.

Araştırma sonuçlarına göre, anket uygulanan işletmelerin %77,6'sında düzenli olarak tarımsal amaçlı sigorta yaptırılmamaktadır. İşletmelerin sigorta yaptırmama nedenleri arasında gelir yetersizliği, primlerin yüksekliği ve zarar ödemelerindeki aksaklıklar en önemlileri olarak belirlenmiştir.

Tarım sektöründe sigorta primlerinin yüksek olması, gelir düşüklüğüne bağlı olarak sigorta yaptıran üretici sayısının azlığı ve buna bağlı olarak prim üretiminin yetersiz düzeyde kalmasıyla orantılıdır. Bu durum, sigorta prim maliyetlerinin yüksek olması ve potansiyel sigorta müşterisi konumunda olan çiftçinin sigorta yaptırmaktan vazgeçmesine neden olmaktadır. Tarımsal üretimde risklerin

meydana getirdiği hasar istatistiklerinin doğru olarak elde edilmesi ile, çiftçinin ödemesi gereken prim miktarının rasyonel ve ödeme güçlerine uygun olarak belirlenmesi mümkün olabilecektir. Tarım sigortasının çiftçiler tarafından benimsenmesi için hasar belirleme aşamasında bu konuda uzman kişilerin görev alması, yanlış uygulamaları ortadan kaldıracak ve çiftçilerin sigorta şirketlerine karşı güven duymasını sağlayacaktır.

Tarım sigortası uygulamalarının yaygınlaşması ile büyüklüğü tahmin edilemeyen risklerin oluşturduğu kayıplar sözleşme koşulları çerçevesinde tazmin edilerek üretici gelirlerinde istikrar sağlanabilecektir. Bunun yanında, tarım sigortası karşılıklı yardımlaşmaya dayalı bir sistem olması nedeniyle toplumsal gelişmeye katkı yapacak ve sigorta primleri ile diğer kesimlere finansman olanakları yaratılacaktır.

Kaynaklar

- Akçaöz H. V., 2001. Tarımsal Üretimde Risk, Risk Analizi ve Risk Davranışları: Çukurova Bölgesi Uygulamaları, (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Akdemir Ş., Binici T., Şengül H., Akçaöz H., Karlı B., Aktaş E., Gizir M., 2001. Bölge Bazlı Tarım Sigortasının (Area Based Index Insurance) Türkiye'de Seçilmiş Bölgeler İçin Potansiyel Sigorta Talebinin ve Talebin Karşılabilirliğinin Belirlenmesi, Proje Raporu 2001-11, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara, 93s.
- Anonim, 1996. Zirai ve İktisadi Rapor 1994-1996, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayın No:178, Ankara, 541s .
- Anonymous, 2001. Risk Management Tools for EU Agriculture: with a special focus on insurance. European Commission, Agriculture Directorate-General Working Document.
- Barnett, B. J., Coble, K. H., 1999. Understanding Crop Insurance Principles: A Primer for Farm Leaders, Mississippi State University, Agricultural Economics Research Report No:209.
- Black, D. L., Dorfman, J. H., 2000. Identifying Farmer Characteristics Related to Crop Insurance Purchase Decisions, AAEA Meetings, August 1, 2000.
- Boyer, P., 2002. The French System of Protection Against The Risks of Farm Production and Its Recent Evolution, International Conference on Agricultural Insurance, 13- 14th May 2002, Madrid.
- Burgaz, F. J., 2000. Insurance Systems and Risk Management in Spain, Income Risk Management in Spain, Income Risk Management in Agriculture, OECD, 107-113.
- Ceyhan V., Cinemre, H. A., Demiryürek, K., 1997. Samsun İli Terme İlçesinde Çiftçilerin Risk Davranışlarının Belirlenmesi, Seri No:3, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Samsun, 45s.
- Ceylan, İ. C., 1992. Tarım Üreticilerine Yönelik Tarım sigortası Kapsamı Uygulaması ve Üreticiye Sağlayacağı Faydalar, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dergisi, Mart, 73: 30-32.
- Çetin, B., 2003. Tarımsal Sigorta İşletmeciliği, Bursa, 145 s.
- Dinler, T., 2001. Risk Yönetimi ve Tarım Sigortası, HASAD, Aylık Gıda Tarım ve Hayvancılık Dergisi, Nisan, 16 (191): 24-26.
- Dinler, T., Yaltrık, A., Çetin, B., Özkan, B., Gülçubuk, B., Sürmeli, E., Ekmen, E., Saner, G., Akçaöz, H., Uysal Ö. K., Karaaslan, S., Kıymaz, T., 2005. Tarımda Risk Yönetimi ve Tarım sigortaları, Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara.
- DPT, 2004. www.dpt.gov.tr.
- Harwood, J., Dismukes, R., Vandever, M., Heifner, R., 2000. From Risk-pooling to Safety Nets: Crop and Revenue Insurance in The United

- States, Income Risk Management in Agriculture, OECD, 93-106.
- Holloway, C., A., 1979. Decision Making Under Uncertainty: Models and Choices. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey. Pp 522.
- Gómez, R. S., 2002. Agricultural Insurance Seen From The European Commission, International Conference on Agricultural Insurance, 13- 14th May 2002, Madrid.
- Karahan, Ö. U., 2002. Tarımda Üreticilerin Risk Karşısındaki Davranışları Üzerine Bir Araştırma : Ege Bölgesinden Bir Örnek Olay, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, İzmir.
- Mahul, O., 1999. Optimum Area Yield Crop Insurance, American Journal of Agricultural Economics, 81 (75-82).
- Maki, S. S., Somwaru, A., 2001. Asymmetric Information in The Market for Yield and Revenue Insurance Products, Market and Trade Economics Division, Economic Research Service U.S. Department of Agriculture, Technical Bulletin No:1892, Washington.
- Meuwissen, M. P. M., Huirne, R. B. M., 1998. Feasibility of Income Insurance in European Agriculture, AAEA Annual Meeting, August 2-5, 1998, Salt Lake City, UTAH.
- Meuwissen, M. P. M., Huirne, R. B. M., Skees, J. R., 2003. Income Insurance in European Agriculture, Euro Choices, Agri-Food and Rural Resource Issues, 2(1).
- Shaik, S., Atwood, J., 2001. Potential Effects of Crop Insurance on Farm Economic Structure, AAEA Meetings, 5-8 August 2001, Chicago.
- Skees, J. R., 2000. Agricultural Insurance Programmes: Challenges and Lessons Learned, Income Risk Management in Agriculture, OECD, 114-126.
- Slangen, A., 2002. Agricultural Insurance in Developing Countries A Way Forward, International Conference on Agricultural Insurance, 13- 14th May 2002, Madrid.
- Tanrıvermiş, H., 1997. Türkiye’de Tarım Kesiminin Sigorta Sorunu ve Çözüm Önerileri, Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul.
- Tesbi, M. A., 2000. Tarım Sigortalarının Önemi, Çiftçi ve Köy Dünyası, Aralık, 192: 7-10.
- Vedenov, D., Miranda, M. J., 2001. Rainfall Insurance for Midwest Crop Production, AAEA Annual Meetings, May 7, 2001.
- Wang, H. H., Hansen, S. D., Myers, R. J., Black, J. R.; 1998. The Effects of Crop Yield Insurance Designs on Farmer Participation and Welfare, American Journal of Agricultural Economics, 80 (806-820).
- Yamane, T., 1967. Elementary Sampling Theory. Prentice-Inc., Englewood. Cliffs, N. J., USA.